

Daria Głowiak

ORCID: 0009-0009-6999-7172

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Konstruowanie tożsamości w rzeczywistości globalnej zmiany

Abstract

Daria Głowiak, *Konstruowanie tożsamości w rzeczywistości globalnej zmiany* [Constructing identity in the reality of global change – theoretical considerations]. *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja* nr 2(28) 2025, Poznań 2025, pp. 259–277, Adam Mickiewicz University Press. ISSN (Online) 2719-2717, ISSN (Print) 2300-0422. <https://doi.org/10.14746/kse.2025.28.2.15>

The article reflects on the process of identity construction in the context of a reality described as global change. According to numerous scientific reports, this process constitutes the most important developmental task in human life, with its most sensitive and significant stage occurring during adolescence. However, in reality, it is a complex, multidimensional process that lasts from conception until death. Moreover, this process undergoes numerous transformations that do not occur in a “vacuum”; on the contrary, they strongly resonate with the conditions of the modern world, which are characterized by dynamism, global reach, and fundamental transformations, particularly in terms of norms, standards, and social values. This article is a review-based work grounded in scientific literature on both identity formation and the nature of global changes that significantly influence the process of human identification. The analysis presented in the article invites reflection on what the task of identity construction truly entails today, what challenges and risks it poses, and whether, in the face of global transformations, it is still possible to discern any stable values within the composition of human identity. In an effort to avoid marginalization, individuals follow trends present in contemporary social and cultural spaces. Their actions are driven by personal desires and aspirations, but also by mechanisms and trends observable in sociology. In this sense, human identity can be compared to a multicolored mosaic or a puzzle, where its components can be freely rearranged, creating an entirely new form. Although the process of identity construction, in many respects, occurs naturally through personal experiences and participation in diverse social structures, it remains a challenge that significantly impacts both psychological and physical well-being.

Keywords

identity; global change; socio-cultural transformations; fluid modernity; dynamism

Wprowadzenie

Współczesny świat i jego rzeczywistość można charakteryzować na wiele sposobów, jednak aby oddać jego prawdziwą istotę, w szczególności należy powołać się na określenia takie jak ruch, zmiana, dynamizm czy globalizacja, które zawierają się w charakterystycznym dla czasów współczesnych pojęciu globalnej zmiany. W dyskursie naukowym, który niezbędny jest do poruszenia oraz analizy zagadnień z zakresu nauk społecznych, rozważania o charakterystyce współczesnego świata, poznanie kontekstów społeczno-kulturowych, gospodarczych czy politycznych okazują się być niezbędne, aby poznać mechanizmy, które kreują sposób myślenia oraz kierunki ludzkich działań. W jednym z najważniejszych zadań rozwojowych w życiu człowieka, jakim jest konstruowanie tożsamości, właśnie te elementy świata zewnętrznego kreują jakość oraz przebieg samego procesu. Niniejszy artykuł poświęcony został właśnie zagadnieniu krystalizacji tożsamości w rzeczywistości globalnej zmiany, w szczególności komponentom tożsamościowym, charakterystyce współczesnego świata, tendencjom identyfikacji człowieka oraz wszelkim wynikającym z nich trudnościom.

Dyskusja

Warunki współczesnego świata cechują wielowymiarowe transformacje, które z pewnością określić można mianem globalnie zachodzących zmian, za sprawą których ludzkość nieustannie stawiana jest przed zadaniem poszukiwania oraz krystalizowania własnej tożsamości, nie tylko indywidualnej, ale i grupowej. Zadanie to, choć według licznych źródeł największe wyzwanie stanowi i największe znaczenie ma na etapie adolescencji i wejścia człowieka w okres dorosłości, to proces trwający w rzeczywistości całe życie. Na każdym z poszczególnych etapów rozwojowych człowiek posiada inne zasoby osobiste, zakres doświadczeń oraz orientacje związane z przyszłością, przez co proces ten jest silnie zindywidualizowany. Pewne jest jednak twierdzenie, że ludzka tożsamość nie stanowi wartości stałej, choć stałość w aspekcie tożsamości stanowi istotny budulec (Kielar-Turska, 2006, s. 314).

Tożsamość jest zagadnieniem, które należy analizować w ujęciu interdyscyplinarnym, ze względu na wielość jego znaczeń i zastosowań. Od lat analiz i refleksji nad zagadnieniem dokonało wielu przedstawicieli nauk psychologicznych, filozoficznych, teologicznych, a także medycznych. Dokonane opracowania pozwoliły dostrzec pewne stałe aspekty tworzące tożsamość. W pierwszej kolejności pod-

kreślić należy charakter rozwojowy wskazanego zagadnienia – proces formowania tożsamości przebiega wraz z postępującym rozwojem człowieka, zawiera przy tym okresy szczególnie sensytywne. Drugim aspektem tożsamości jest ujęcie fenomenologiczne pojęcia, zawierające w sobie wiedzę o realistycznym obrazie jednostki wraz z jej poczuciem i doświadczeniami identyczności, stałości, ciągłości i klarowności własnej osoby. Trzecim z aspektów tożsamości jest wymiar kliniczny przedstawianego zagadnienia. Tożsamość zakorzeniona jest zarówno na gruncie medycznym, jak i psychologicznym. W zakresie tożsamości wyróżnia się między innymi zmiany oraz zaburzenia kliniczne, spośród których za najcięższe zmiany uważa się między innymi rozpad tożsamości, dysocjację tożsamości, jej rozmycie oraz konsolidację (Szczukiewicz, 1998, s. 54).

Według jednej z naukowych definicji *tożsamość* traktować należy jako pewną osobistą wizję własnej osoby, która utworzona została na podstawie cech dystyngtywnych, a więc specyficznych dla danej jednostki, dzięki którym możliwe staje się jej odróżnienie od innych jednostek. Poczucie tożsamości stanowi zatem dla jednostki jej subiektywne przeświadczenie o jej osobistej specyficzności, zarówno w obrębie jej fizyczności, jak i jej funkcjonowania na płaszczyźnie psychospołecznej (Jarymowicz i Szustrowa, 1980, s. 441).

Według Johna Locke’a, wybitnego przedstawiciela nauk filozoficznych, tożsamością są tak naprawdę stale podlegające zmianom cząsteczki materii, które połączone są ze sobą związkiem w jedno ciało żywe, w którym to nieprzerwanie ze sobą partycypują. Słowa te w dość metaforyczny sposób systematyzują istotę zagadnienia, przybliżając równocześnie wiedzę, o tym, że człowiek zarówno w fazie embrionalnej życia, jak i w wieku podeszłym jest dokładnie tą samą osobą, choć na pozór mogłoby wydawać się, że zupełnie inną, zważając na zmiany w zakresie wyglądu, zachowania oraz innych komponentów osobowościowych (Locke, 1955, s. 466).

Innymi, równie częstymi próbami definiowania pojęcia tożsamości są poglądy głoszące, że tożsamość jest „złożonym, wielowymiarowym sądem osobistym” (Kozielecki, 1986, s. 329–330) oraz „wewnętrzną, skonstruowaną przez jednostkę, dynamiczną organizacją dążeń, zdolności, przekonań i indywidualnej historii życia” (Marcia, 1980, s. 159). Sąd osobisty polega na spostrzeganiu siebie w całościowej perspektywie zarówno poprzez wygląd fizyczny, cechy osobowościowe, jak i poglądy, które determinują także funkcjonowanie w przestrzeni społecznej, ukazywane między innymi poprzez przynależność do zróżnicowanych grup społecznych, jak rodzina czy subkultura. Zgodnie z myślą polskiego pedagoga Jerzego Nikitorowicza tożsamość stanowi złożone, a zarazem zmienne zjawisko oraz konstrukt wielowymiarowy, który zawiera w sobie osobowe elementy systemu jednostki, z głównymi zasobami wewnętrznymi oraz zewnętrznymi,

w jakie wyposaża je grupa społeczna, do której dana jednostka czuje przynależność (Nikitorowicz, 2001, s. 69).

W dyskusjach naukowych pojawiają się liczne frazy o aspekcie posiadania tożsamości. Polska socjolożka Aldona Jawłowska mówi jednak, iż samą istotą zagadnienia nie jest posiadanie, a doświadczanie, wynikające z udziału jednostek zarówno w życiu społecznym, kulturowym, jak i z ich funkcjonowania na innych płaszczyznach życia, w różnego rodzaju relacjach, związkach. Możliwość doświadczania owej tożsamości jest gwarantem koniecznym do zachowania zdrowia psychicznego, ale i społecznego ładu (Jawłowska, 2001, s. 53).

Podstawową cechą tożsamości stanowi fakt, iż w pamięci jednostki klaruje się ona jako względnie stały zbiór elementów, które mają charakter pozornie trwałe bez względu na okoliczności, w jakich owa jednostka się znajduje. Zasoby te sprawiają, że człowiek gotowy jest udzielić odpowiedzi na pytania takie jak: „Kim jestem?” czy też: „Kim chcę być?”. Tożsamościowe wyobrażenie o własnej osobie pozwala jednostce odpowiedzieć również na pytania typu: „Jakie są moje wartości i związane z nimi cele?”, „Do czego w moim życiu dążę?”. Tożsamość stanowi więc spójną oraz integralną strukturę, w ramach której każda jednostka identyfikuje siebie oraz potrafi odróżnić siebie od osób trzecich, a także dostrzec własną osobę w perspektywie ulotnego czasu (Brzezińska, 2017, s. 33–34).

W przywołanym zagadnieniu tożsamości wybrzmiewają jego istotne cechy, którymi z pewnością są stałość oraz ciągłość. To wartości zgoła odmienne od tych, które charakterystyczne są dla współczesnego świata, którego domeną są wielowymiarowe zmiany. Jak zatem w warunkach globalnej zmiany rozwija się tożsamość ludzka na poszczególnych etapach ludzkiego życia, jakie tworzy możliwości, a jakie stwarza wyzwania i zagrożenia?

Proces formułowania tożsamości, jak i samo pojęcie tożsamości to zagadnienia złożone, które przez lata doczekały się wielu opracowań i badań na gruncie naukowym. Wielowymiarowość aspektu tożsamości należy rozpatrywać w dążeniach ludzkich na podstawie podejmowanych prób określania własnej tożsamości osobistej, społecznej, narodowej, religijnej, płciowej oraz zawodowej. Definicja samego procesu formowania tożsamości według Erika H. Eriksona, którego nazwisko kojarzone jest z problematyką tożsamości, głosi, że w kategoriach psychologicznych jest to proces symultanicznych obserwacji oraz refleksji, jakie zachodzą w umysłach ludzkich na wielu poziomach ich funkcjonowania. Proces ten umożliwia jednostkom dokonywanie osobistych ocen na podstawie tego, w jaki sposób postrzegają je osoby trzecie w wybranych przez siebie kategoriach, które z ich perspektywy są uznawane powszechnie za istotne i znaczące. Ponadto równocześnie jednostki dokonują refleksji nad perspektywami oraz sposobami, w jakie zostały

już odebrane czy też ocenione przez społeczeństwo, w odniesieniu do ich własnych systemów kategorii i wartości znaczących (Erikson, 1968, s. 22–23).

Zdaniem Dana P. McAdamsa podążającego za koncepcją Eriksona kształtowanie tożsamości to przede wszystkim zadanie polegające na integrowaniu odmiennych elementów konstruktu „Ja”, a więc poglądów, orientacji, doświadczeń, a także innych czynników indywidualnych, które choć różnorodne tworzą spójną całość. Tożsamość, choć poddawana w ciągu życia licznym próbom, stanowi więc względnie trwały konstrukt (McAdams, 2001, s. 102).

Proces formułowania tożsamości w ciągu ludzkiego życia zachodzi w dwóch obszarach: w tożsamości osobistej oraz tożsamości społecznej. Osobista tożsamość związana jest z uformowaniem struktury własnego „Ja”, która wyrażana jest w postrzeganiu siebie poprzez pryzmat swojej niepowtarzalności oraz za sprawą identyfikacji z wybranymi przez siebie celami. W tożsamości indywidualnej zawierają się takie aspekty jak osobiste przekonania, zainteresowania, wartości, potrzeby i motywy działań. Konstruowanie tożsamości osobistej nie jest zatem niczym innym jak dążeniem do odpowiedzi na pytanie, kim człowiek tak naprawdę jest. Tożsamość ta determinuje między innymi poczucie własnej wartości oraz stałość i spójność postępowania. Tożsamość społeczna zaś związana jest z poczuciem struktury „My”. Człowiek jako istota społeczna odczuwa ze zbiorowością ludzką, wśród której funkcjonuje, szczególną więź ze względu na posiadanie wspólnej historii, a nie rzadko również celów, wartości czy wzorców obowiązujących w danej rzeczywistości społeczno-kulturowej. Tożsamość osobista oraz społeczna w naturalny sposób są ze sobą zbieżne, jednak nie wyklucza to, iż różnią się od siebie pod wieloma względami, o czym świadczy również specyfika procesu formułowania tożsamości (Brzezińska, 2000, s. 239–240).

Charakterystyka globalnej zmiany

Znając już ogólną charakterystykę procesu konstruowania tożsamości, warto pochylić się nad opisem rzeczywistości globalnej zmiany, która współcześnie dotyczy zjawisk globalizacji, cyfryzacji, konsumpcjonizmu, jak również wielu innych przemian społeczno-kulturowych. Rzeczywistość globalnej zmiany, zwana często zamiennie globalizacją, swój początek datuje już na około 2,6 mln lat temu, kiedy to ludzkość rozpoczęła stopniowo zasiedlać coraz to bardziej odległe obszary kuli ziemskiej. Globalizacja to niezwykle złożony proces, który analizować należy w wielu wymiarach, na podstawie szeregu dalekosiężnych przemian ingerujących już w niemalże wszystkie sfery ludzkiego egzystowania. Przemiany globalne

dążą do zwiększonego przepływu informacji, usprawnienia gospodarki światowej, a także ujednolicenia kulturowego populacji. Jak wyjaśnia polski antropolog biologiczny Bogusław Pawłowski, globalizacja to proces mający charakter „konwergencyntny”, który oznacza, iż zróżnicowane na poziomie kulturowym społeczności ujednolicają się za sprawą przenikania się wspólnie żyjących przedstawicieli kultur. Globalne zmiany swoimi konsekwencjami wykraczają poza ekspansje migracyjne populacji. Niemożliwe zatem staje się wskazanie dokładnej daty rozpoczęcia procesu fundamentalnych przemian, tym bardziej, że zmiany zachodzące w czasach współczesnych niejednokrotnie wydają się być bezprecedensowe wobec tych, które miały miejsce setki czy tysiące lat temu (Pawłowski, 2008, za: Nobis, 2014, s. 20).

Rozważania naukowe teoretyków, socjologów oraz innych przedstawicieli myśli i nauk umożliwiają próbę zapoznania się z wielością znaczeń globalizacyjnych procesów. Rozważania te warto rozpocząć od myśli brytyjskiego socjologa i teoretyka Rolanda Robertsona głoszącej, iż globalizacja to zespół procesów, w wyniku których powstaje wspólny dla ludzkości, a więc wszystkich społeczeństw, świat, pozbawiony podziałów i granic. Co więcej, różnorodność interpretowania przemian oraz sposób reagowania przez ludzkość na przemiany w obrębie globu jest decydującym czynnikiem mówiącym o jakości i wynikach samego procesu. Oznacza to, że działania ludzkości, napędzające poniekąd rozwój w realny sposób wpływają na wyznaczanie kierunków następujących kolejno przemian (Robertson, 1992, s. 61–62).

Aspekt scalania kulturowo zróżnicowanych społeczeństw w jeden uniwersalny system od zawsze jednak budził wśród teoretyków obawy dotyczące prawdopodobieństwa postępowania zjawiska zatracania tożsamości zarówno indywidualnych, jak i zbiorowych, które związane są z wartościami narodowymi, religijnymi czy kulturowymi. Anthony Giddens zwrócił uwagę, że „kiedyś tożsamość człowieka zależała od przynależności do większej grupy i była zamknięta w ramach przynależności klasowej czy narodowej, dziś jest ona znacznie bardziej wielowymiarowa i płynna” (Giddens, 2004, s. 52). Jak zatem w świecie usilnie, choć wydawać by się mogło – mimowolnie dążącym do ujednolicenia społeczeństw i kultur, współczesny człowiek w bezpieczny sposób może konstruować swoją tożsamość, gdzie zadanie to już na gruncie swej charakterystyki budzi wiele wątpliwości? Pewne jest jednak, że nie jest to proces biernie wpływający na kondycję ludzką (Bauman, 2000, s. 24–25).

Wybitny socjolog polskiego pochodzenia Zygmunt Bauman uważał także, iż w czasie trwających nieustannie przemian nierealny staje się dla ludzkości bezruch, nawet jeśli pozornie jednostkom mogłoby się wydawać, że tkwią w jednym punkcie i miejscu – ich rozwój wciąż postępuje, zarówno z inicjatywy wewnątrz-

nej, jak i zewnętrznej. We współczesnej rzeczywistości lokalność rozumiana jest nie jako oznaka zacofania i degradacji społecznej. Zmiana i rozwój, nawet z pozoru niewidoczne, nieustannie rezonują w ludzkiej tożsamości, stając się równocześnie jej istotnymi segmentami. Jednostki nieustannie stawiane są przed wyzwaniem kreowania tożsamości pośród tak wielu zmiennych (Bauman, 2000, s. 6–7).

Anthony Giddens w nawiązaniu do zjawiska kompresji czasu i przestrzeni podkreślił znaczenie faktu, iż zjawiska zachodzące w świecie polegają na działaniu w ramach interakcji „na odległość”, w efekcie których czynności podejmowane na poziomie globalnym z niemalże natychmiastowym skutkiem oddziałują na poziomie lokalnym. Skutkiem tego na świecie powstaje globalna sieć współzależności, w ramach której coraz trudniej jest odróżnić to, co zewnętrzne, czyli międzynarodowe, od tego co, wewnętrzne, o charakterze narodowym i państwowym (Giddens, 2008, s. 31).

Polska socjolog Jadwiga Staniszkis w swoich rozważaniach odniosła się do innego aspektu globalizacji, który dotyczy istoty siły tego procesu w kontekście rozwoju wielu państw narodowych. Zdaniem Staniszkis przemiany globalne to rodzaj siły skłaniającej narody znajdujące się na zróżnicowanych etapach rozwoju do wcielania wielu racjonalnych zmian w podążaniu za jednostkami bardziej rozwiniętymi, przodującymi, przez co to ich wartości postrzegane są za słuszne, gwarantujące sukces oraz postęp (Staniszkis, 2003, s. 7).

Wartości oraz cechy charakterystyczne dla procesu globalizacji zauważone przez Giddensa oraz Staniszkis można bezpośrednio zestawić z zagadnieniem konstruowania tożsamości. W warunkach współczesności ludzie coraz częściej czują się obywatelami nie tyle poszczególnych państw, ile deklarują przynależność do świata jako całości. Odwołując się do aspektu kompresji czasu, poza szybkim dostępem do informacji czy zmiany lokalizacji, współcześni ludzie cenią sobie wolność wyboru, za swoje wartości postrzegają idee i poglądy bliskie ich racjom, niekoniecznie te, które narzuca im otaczająca rzeczywistość kulturowa, polityczna czy też religijna. Konstruowanie tożsamości w realiach współczesności oznacza przede wszystkim otwarty umysł na zmiany sposobu myślenia i chęć doświadczania świata, a także gotowość reformowania tego, co z pozoru wydawać by się mogło nietykalne, niemożliwe do zmiany.

Kolejnym charakterystycznym elementem globalnej zmiany zauważalnej we współczesności jest wyraźny rozpad wspólnot tradycyjnych, takich jak państwo, rodzina, wspólnota religijna czy społeczność lokalna, czego efektem jest jeszcze trudniejsze poszukiwanie tożsamości przez współczesnego człowieka. Rozpad wspólnot polega na stopniowym zanikaniu relacji i więzi międzyludzkich opartych na licznych zależnościach. Wolność wyboru i bogactwo kulturowe, jakie oferuje

jednostkom zglobalizowany świat, sprawił, iż działania zbiorowe stały się wyzwaniem. Jednostki tworzące społeczeństwa pod silnym wpływem przemian zaczęły kierować się dobrem indywidualnym, porzucając przy tym wartości wspólne. We współczesności standardy funkcjonowania zbiorowego stanowią nie tylko wyzwanie, ale i postrzegane są wielokrotnie jako przymusy, ograniczające jednostkom swobodę i wolność wyboru. Mimo widocznego zanikania tradycyjnych więzi społecznych, przynależności narodowych i wyznaniowych jednostki wciąż poszukują alternatywnych form identyfikacji tożsamości społecznej oraz indywidualnej. Ilość bodźców płynących z dynamicznie zmieniającego się otoczenia sprawiła, iż proces poszukiwania i kształtowania tożsamości stanowi dla każdego człowieka pewnego rodzaju projekt, który zdaniem Zygmunta Baumana nieustannie podlega zmianom, „wymiennej tożsamości”, oznaczającej permanentny brak określenia, nietrwałe wybory oraz ogólny brak konsekwencji w działaniach i wyborach jednostek (Bauman, 2006, za: Wojewoda, 2014, s. 291–292).

Budowanie relacji interpersonalnych o charakterze tymczasowym czy też nietrwałym jest efektem nieustannej mobilności społeczeństw, związanej z pojawiającym się poczuciem braku stabilizacji i bezpieczeństwa, a brak zaspokojenia tej bazowej potrzeby psychicznej stanowi z kolei o braku ogólnego dobrostanu społeczeństwa, któremu towarzyszy lęk oraz powszechne trudności z zaufaniem. Współczesny świat zatem można porównać do zbioru zawierającego nieskończoną ilość alternatyw i wyborów, a w związku z tym także wielu pojawiających się wątpliwości. Jednostka stale poddawana jest więc próbom i rozterkom dotyczącym wizji własnej osoby oraz jej życia (Bauman, 2006, s. 95).

Trudności w procesie konstruowania tożsamości mogą wynikać także z tego, iż człowiek jako jednostka społeczeństwa masowego może mieć trudności w dostrzeganiu swojej odrębności oraz wyjątkowości w świetle polaryzacji kultur. Zatraca się różnice między społeczeństwami, które ulegają równocześnie wpływom kultury popularnej, przez co jednostkom coraz trudniej nie czuć się częścią pewnej „masy”, zbioru anonimowej, jednolitej społeczności. Uwagę na to zjawisko w swoich rozważaniach zwrócił Piotr Sztompka, nazywając obserwowane postawy wykorzenieniem atomizacji (Sztompka, 2002, s. 368).

Zjawisko globalnych zmian dostrzegalne stało się także na tle ekonomicznym, a określa się je jako tendencje do świadomego obejmowania kształtowaniem procesów i działań w skali międzynarodowej. Józef Pajestka wyróżnił także trzy typy zjawisk charakterystycznych dla globalizacji, a mianowicie: wychodzenie państw poza własne gospodarstwa narodowe, tak aby miały one swój udział w stosunkach międzynarodowych, powstawanie zróżnicowanych ugrupowań o charakterze międzynarodowym oraz świadome kształtowanie światowych procesów przez two-

zenie i działanie uniwersalnych organizacji międzynarodowych (Pajestka, 1983, za: Anioł, 1989). Zdaniem innych ekonomistów, takich jak Bartłomiej Kamiński i Marek Okólski, globalizacja to przede wszystkim idea postępu, utożsamiana z rozprzestrzenianiem się postępu w ogólnosięciowym środowisku społecznym, to udział w nieustannym wyścigu o rozwój (Kamiński i Okólski, 1978, za: Anioł, 1989, s. 38).

Wymiar współczesnej globalizacji sprawił, że rynek pracy stał się elastyczną płaszczyzną. Wpływ globalnej konkurencji przyczynił się do tego, że płynne, a zarazem zmienne stały się między innymi stan zatrudnienia, godziny pracy, gotowość czy umiejętności pracowników do zmiany wykonywanych zadań, a także ich mobilność oraz miejsce możliwe do realizacji obowiązków zawodowych. Dynamiczny rozwój techniki spowodował wzrost efektywności gospodarczej, co przyczyniło się natomiast do ograniczenia miejsc pracy, gdyż tradycyjna dotąd praca ludzka zastąpiona została przez nowinki technologiczne, maszyny i sztuczną inteligencję. Globalna gospodarka zmiany jest więc oparta przede wszystkim na wiedzy i technologiach informacyjno-komunikacyjnych, w związku z czym współcześnie dużo większe znaczenie odgrywa kapitał intelektualny, o zasięgu globalnym, którego nie ogranicza lokalność. Współcześnie praca oraz płynące z niej korzyści, szczególnie te materialne, traktowane są jako źródło prestiżu i sukcesu życiowego, co bez wątpienia przekłada się również na kształtowanie osobistej wizji siebie, a więc tożsamości (Drela i Kiernożycka-Sobejko, 2009, s. 24–27).

Postęp i rozwój nauki oraz technologii sprawił, że globalizacja w XXI wieku przeszła transformację jakościową, a także zyskała nową strukturę społeczno-ekonomiczną. Na podstawie jej skutków wyznaczone zostały nowe standardy ludzkiego życia. Globalna zmiana na wielu płaszczyznach rezonuje zatem z procesem kreowania tożsamości ludzkiej. Pojawiły się standardy oraz mechanizmy dla działań podejmowanych w sieci, takie jak: outsourcing, offshoring i networking. Mechanizmy te polegają między innymi na umożliwieniu dostępu do wielu zasobów w skali światowej, którą można porównać do sieci zależności. Wskazane mechanizmy w znacznym stopniu przyczyniły się do krystalizacji wizji społeczeństwa *homo sapiens globalus*, społeczeństwa ludzi funkcjonujących w jednej światowej gospodarce. Niemalże każdy człowiek znajdujący się w dowolnym miejscu na świecie ma dostęp do nieograniczonej bądź zbliżonej wiedzy, a wszystko to za sprawą możliwości Internetu, którego wykorzystanie w życiu codziennym stało się właśnie pewnego rodzaju społecznym standardem (Rybiński, 2007, s. 76).

To właśnie na łączach internetowej sieci, za sprawą multimedialnych środków komunikacji zachodzi istotna część społeczno-kulturowego życia, zawierająca w sobie aspekty takie jak: utrzymywanie kontaktu bez względu na ograniczenia

terytorialne, tworzenie nowego wymiaru kultury oraz edukacji, między innymi w formie zdalnej, przy użyciu różnorodnych technik oraz narzędzi, które coraz częściej wykorzystują zasoby sztucznej inteligencji. Współcześnie Internet oraz cyfrowe wizualizacje stanowią najbardziej pożądaną sposób przyswajania wiedzy. Stosowanie wizualizacji w rzeczywistości mediów i kultury masowej pozwala dostrzec do wewnętrznych oraz subiektywnych wrażeń, emocji i doznań. Porównanie percepcji przyswajanych informacji przez człowieka pokazało, że trzy razy więcej zasobów wiedzy człowiek jest w stanie przyswoić za pośrednictwem obrazów, o które tak łatwo w medialnej rzeczywistości, niż za pomocą materiałów tekstowych. Współczesny człowiek, aby mógł w bezpieczny sposób wykorzystywać potencjał funkcjonowania w sieci internetowej oraz mediach cyfrowych, powinien od wczesnych lat edukacji być przygotowywany do tego, aby mądrze korzystać z owych zasobów (Morbitzer, 2007, s. 168–170).

Globalnie zachodzące zmiany powodują, że można coś zyskać albo coś stracić – na zasadzie wygranych i przegranych. Analiza naukowych spostrzeżeń antyglobalizacyjnych pozwala szczegółowiej zapoznać się z charakterystyką procesu w realiach współczesności. Konstruktywną tezę na ten temat zaprezentował David Cohen, który dostrzegł, że istnieje silna oraz powszechna pokusa obarczania procesu globalizacji odpowiedzialnością za występujące trudności, nawet jeśli źródłem kryzysów w rzeczywistości są inne czynniki. Wynika to niewątpliwie z siły wpływów całego procesu globalnie zachodzących zmian (Cohen, za: Tarkowska, 2004, za: Cybał-Michalska, 2006, s. 43).

Mimo istniejących nierówności społecznych przejawiających się w wielu formach i obszarach globalne zmiany w wielu biografiach ludzkich zapisały się nie tylko jako znaczące czynniki kształtowania tożsamości, ale również jako szanse podwyższenia standardu życia oraz ratunku przed konfliktami zbrojnymi, klęskami żywiołowymi czy zmianami klimatycznymi. Przemiany współczesnego świata umożliwiają znacznie swobodniejsze przemieszczanie się ludzkości zarówno w celu metaforycznego poszukiwania własnej tożsamości, jak też w bardziej przyziemnych celach – zarobkowych, turystycznych czy edukacyjnych.

Reasumując, efekty i skutki współczesnych przemian globalizacyjnych uznać można za trudne zarówno w ocenie, jak i ich kompletnym oszacowaniu. Korzyści z zachodzących przemian oraz ich skutki nie rozkładają się równo pośród jej uczestników, widoczna jest znaczna asymetria. Z pewnością jednak mamy do czynienia z bezpośrednim wpływem globalnie zachodzących zmian na proces kreowania tożsamości współcześnie żyjącego społeczeństwa, a w szczególności ludzi młodych, którzy niejako od chwili narodzin wrażliwi na rzeczywistość zmiany, którą obserwujemy na przestrzeni ostatnich dwóch dekad. Przemiany współczes-

nego świata o zasięgu globalnym, choć wydawać by się mogło, że dotyczą jednostek politycznych, koncernów gospodarczych czy organizacji międzynarodowych, w rzeczywistości mają realny wpływ na biografie ludzkie. Transformacje dotyczą także wymiaru społeczno-kulturowego, ważnego komponentu konstruowania tożsamości.

Rozważając współczesny wymiar przemian społeczno-kulturowych, w pierwszej kolejności warto przytoczyć wspomnianą powyżej wielokulturowość, która wymaga od społeczeństwa poszanowania podstawowych atrybutów, jakimi są: wolność, równość, szacunek i dobrowolność relacji między współistniejącymi systemami kulturowymi. W społeczeństwie dochodzi zatem do synchronizacji kultur, która powoduje, że stopniowo ulegają zatarciu występujące różnice. Różnorodność kulturowa nie musi być jednak jednoznaczna z całkowitym zanikiem kultur mniejszościowych, gdyż współistniejące kultury wzajemnie czerpią od siebie wartości i tworzą nowy, jakby uniwersalny system, będący wynikiem ich kumulacji (Porębski, 2012, s. 295–296).

Bogactwo kulturowe w społeczeństwie wpływa na życie każdej z jednostek, gdyż wymaga od niej wykrystalizowania własnej tożsamości i poglądów mimo licznych wpływów zewnętrznych, a także niejako zmusza ją do interakcji oraz funkcjonowania w przestrzeni społecznej, gdzie niejednokrotnie konieczne jest wypracowanie kompromisu z jednostkami posiadającymi zróżnicowane stanowisko, mentalność, a także prowadzącymi zgoła odmienny styl życia. Takie konfrontacje mogą mieć miejsce w wielu obszarach życia społecznego, między innymi w środowisku zawodowym czy lokalnym.

Kolejnym przykładem globalnie zauważalnej zmiany są transformacje w zakresie rodziny, podstawowej grupy społecznej, która to wyposaża człowieka w szereg kompetencji wewnętrznych oraz zasoby zewnętrzne, które determinują jego rozwój. W ujęciu socjologicznym do zadań rodziny należy przede wszystkim zapewnienie biologicznej ciągłości społeczeństw oraz przekazywanie kulturowego dziedzictwa kolejnym pokoleniom. Współczesna rodzina wraz z jej przemianami stanowi swego rodzaju odpowiedź na nowe warunki świata, powstałe przez procesy industrialne i globalizacyjne (Kwak, 2005, s. 12–13).

Współczesna rodzina w znaczeniu społeczno-kulturowym, ale także psychologicznym, zyskała nowy wymiar, przestała być postrzegana jako wspólnota celów ekonomicznych i gospodarczych, a stała się wspólnotą opartą na autentycznych więzach emocjonalnych, uwzględniających zróżnicowane potrzeby jej członków. Wobec tego konstruowanie tożsamości we współczesnych rodzinach również postrzegać można jako zadanie zdecydowanie bardziej przychylne zaspokojeniu między innymi potrzeb eksploracji (Doniec, 2013).

Fundamentem nowego formatu rodzin i związków jest poszanowanie indywidualnych aspiracji, planów i doświadczeń tworzących ją jednostek. Zmiana ta sprawiła, iż relacje wewnątrzrodzinne stały się bardziej świadome, przez co poziom satysfakcji życiowej członków rodzin wzrósł. Co więcej, tradycyjne rodziny przestały już być postrzegane jako najpowszechniejsza forma życia rodzinnego, gdyż na przestrzeni ostatnich dekad w społeczeństwie coraz powszechniej spotyka się nowe jego formy, które wcześniej były negowane, a jak każda forma tworzenia zbiorowości – są swoistą odpowiedzią na samotność jednostek w społeczeństwie. Do nowych form rodzinnego współżycia należą między innymi: nieformalne związki, związki bezdzietne, związki partnerskie między osobami tej samej płci, a także rodziny, których trzon stanowi samotny rodzic wychowujący samodzielnie potomstwo. Śmiało zatem można stwierdzić, iż rzeczywistość globalnej zmiany w aspekcie rodzin sprzyja procesowi kreowania tożsamości, nie obarczając jednostek tak silną presją podążania za utartymi przez przodków schematami (Kwak, 2005, s. 25–26).

Znaczący wpływ na zmiany społeczno-kulturowe w życiu jednostki ma także występująca tendencja w społeczeństwie do opóźniania prokreacji. Chęć posiadania potomstwa lub jej brak stanowią także ważne komponenty tożsamościowe, szczególnie osób dorosłych. Widoczne tendencje opóźnienia decyzji o założeniu rodziny spowodowane są w głównej mierze aspiracjami edukacyjnymi i zawodowymi przyszłych rodziców. Do innych czynników wpływających na opóźnienie momentu prokreacji należą czynniki mikro- i makrospołeczne, wśród których wyróżnia się: odczuwalną konkurencję na rynku pracy, wysokie ceny i warunki nabywania mieszkań, zobowiązania hipoteczne oraz inne trudności finansowe. Sytuacja materialno-bytowa rodziny to kolejny istotny w aspekcie rozwoju tożsamości czynnik (Piotrowski, 2019, s. 87).

W społeczeństwie nastąpiło także widoczne przejście z modelu rodziny wielopokoleniowej do modelu rodziny nuklearnej, nowoczesnej. Obecna struktura rodziny przyczyniła się także do powstania nowego kulturowego wzorca. Wcześniej istniał wyraźny podział, zgodnie z którym mężczyzna odpowiedzialny jest za utrzymywanie własnej rodziny, kobieta natomiast miała dbać jedynie o gospodarstwo domowe i wychowanie dzieci. Społeczno-kulturowa rewolucja sprawiła, że zarówno za warunki bytowe, status materialny, jak i wychowanie dzieci – wraz z rozwojem sfery emocjonalnej w rodzinie – odpowiada każdy z partnerów czy współmałżonków. Zmiany w funkcjonowaniu rodziny i jej formie należy postrzegać jako nieustannie trwający proces, który odbywa się w rzeczywistości transformacji społeczno-kulturowych (Szyszka, 2018, s. 8–10).

Kolejną widoczną przemianą społeczno-kulturową wpływającą na proces konstruowania tożsamości człowieka w rzeczywistości globalnej zmiany jest w laicy-

zacja życia oraz powszechne podejmowanie prób poszukiwania nowej duchowości przez jednostki. Według Émile'a Durkheima religia jest systemem wierzeń i praktyk odnoszącym się do kwestii postrzeganych przez zbiorowości jako święte oraz będącymi elementami wiary, łączącej i umacniającej wszystkich wyznawców we wspólnocie. Z rozważań filozofa, socjologa i pedagoga wynika, że religijność jest tak silnie zakorzeniona w społeczeństwie, iż odróżnienie przyjętych norm moralnych od tych religijnych jest niemalże niemożliwe (Durkheim, 1990, s. 41–42).

Współczesne społeczeństwo staje się jednak coraz bardziej obojętne na przeżycia religijne i traktuje je jako wytwór wyłącznie konsumpcyjny, widoczny szczególnie w aspekcie przyjmowania sakramentów czy celebrowania świąt. W społeczeństwie wielokulturowym, gdzie spotyka się wiele wyzwań, jednostka honoruje poglądy religijnych nurtów, które odpowiadają jej mentalności i mają szansę zostać zastosowane w jej osobistym życiu. Ludzkość od lat poszukuje jednak nowych alternatyw dla rozwijania swojej duchowości, dzięki której możliwe jest odnalezienie sensu życia i spokoju w świecie stałego pośpiechu i licznych niepewności (Kapała, 2017, s. 20–26).

Kolejna przemiana społeczno-kulturowa odnosi się do roli, jaką we współczesnej rzeczywistości odgrywają Internet i media, rozumiane zarówno jako media społecznościowe, w których informacje mogą być nieustannie modyfikowane, jak i mass media, w których przekaz treści jest jednostronny i nie jest związany z bezpośrednią interakcją odbiorców, jak w przypadku social mediów. Wraz z postępem technologicznym Internet i media stały się obecne w niemalże wszystkich sferach ludzkiego funkcjonowania, a więc przede wszystkim w sferze życia gospodarczego i sferze interakcji społecznych. Media społeczne dzięki nowoczesnym narzędziom komunikacyjnym, służącym do interakcji społecznych, wyraźnie wykroczyły poza samą sferę komunikacji, stając się także narzędziem pracy, edukacji oraz rozrywki. Zdaniem Rocha Sulimy, antropologa kultury, wraz z brakiem poczucia stabilizacji w społeczeństwie doszło także do zmian zasad moralnych. Postęp technologiczny sprawił, że społeczeństwo ma swobodny wgląd do życia prywatnego, a nawet intymnego użytkowników mediów (Sulima, 2001, za: Białek-Szwed, 2019, s. 130–132). Według psychologów Bogdana Wojciszke i Wiesława Baryły zarówno Internet, jak i wszystkie formy mediów w XXI wieku stanowią istotną formę zaspokojenia potrzeby przynależności społecznej (Wojciszke i Baryła, 2001, za: Białek-Szwed, 2019, s. 130–132).

Internet i media w znaczeniu społeczno-kulturowym – poza miejscem przeływu danych i podejmowania nowych aktywności zawodowych przez jednostki – stał się płaszczyzną do poszukiwań oraz identyfikacji własnej tożsamości. W znaczeniu negatywnym mówi się, że współczesne kreowanie tożsamości porównać

można do tworzenia kolażu wizerunków zaczerpniętych właśnie z mediów, co więcej – jest to „projekt” aktualny tylko w chwili obecnej, gdyż w tak dynamicznie zmieniającej się przestrzeni mediów i otaczającego świata konieczna jest stała gotowość do autokreacji. Jednostki zatem pozostają pod ciągłym oddziaływaniem bodźców płynących z wirtualnego świata, które mogą mieć zarówno pozytywny, jak i destrukcyjny wpływ na ich rozwój.

W znaczeniu ściśle kulturowym wirtualny świat przyczynił się do rozwinięcia kultury masowej, w której odbiorcy uznawani są za pasywnych odbiorców „obrazów”, rezygnujących z bezpośredniego uczestnictwa w zróżnicowanych formach życia kulturowego, a w związku z tym także z możliwości nawiązywania kontaktów interpersonalnych. Kulturę masową porównuje się do mozaiki złożonej z uproszczonych obrazów, fragmentów treści, idei dobieranych często w sposób przypadkowy, często zgodnie z wymogami rynku konsumenckiego, tak aby była ona przystępna dla wszystkich (Nieciuiński, 2007).

Kultura masowa w rzeczywistości globalnej zmiany stała się kreatorem wielu mechanizmów i kierunków dążeń społecznych, wśród nich szczególnie istotny okazuje się konsumpcjonizm, polegający przede wszystkim na niekończącym się nabywaniu nowych wrażeń i doświadczeń. Media za sprawą obecnej w nich narracji wpajają ich użytkownikom, iż dobra materialne stanowią wartość nadrzędną. W życiu współczesnych ludzi ważniejszy stał się sam proces „nabywania”, który związany jest z intensywnymi przeżyciami. Emocje w trakcie tego procesu oraz subiektywne wrażenia z posiadanych dóbr stanowią w umysłach współczesnego społeczeństwa między innymi gwarant poczucia własnej wartości oraz sprawczości, a te intensywnie wpływają także na konstruowanie tożsamości oraz odnajdywanie własnego miejsca w społeczeństwie. Działania rynku konsumenckiego stosują mechanizmy i techniki, które poprzez zróżnicowane kanały wpływają na funkcje poznawcze odbiorców (Halawa i Wróbel, 2008, s. 33–34).

Kultura masowa, zwana również popkulturą, w warunkach współczesności wykreowała dwie role, z którymi identyfikują się współcześni ludzie – są nimi rola konsumenta oraz gracza, który rozumiany jest jako uczestnik sektora rozrywki i mediów. Kultura masowa jak każda z kultur w naturalny sposób kształtuje mentalność jednostek, przygotowując je do pełnienia określonych ról społecznych, a także dostarczając im podstawowych wzorców oraz kryteriów zachowań społecznie akceptowanych. Człowiek we współczesnej rzeczywistości poszukuje intensywnych doświadczeń, przez co odgrywanie wykreowanych w wyniku przemian społeczno-kulturowych ról jest dla niego zupełnie naturalne (Halawa i Wróbel, 2008, s. 100–101).

Rozważając proces kreowania tożsamości w warunkach globalnych zmian, błędem byłoby nie poruszyć wątku oddziałującego na umysły, ale i fizyczność spo-

łeczeństwa – kultu ciała oraz powszechnej seksualizacji większości sfer życia ludzkiego. Kanon postrzegania wyglądu estetycznego ciała ewoluował na przestrzeni epok, zmieniając się diametralnie. Współczesny kanon oparty jest na dążeniu do perfekcji ludzkiego ciała, gdyż w przekazie medialnym wymaga się widocznego zarysu mięśni, szczupłości i jędrności, mimo naturalnie zachodzących procesów starzenia. Co więcej, społeczna narracja nie tylko normalizuje zabiegi medycyny estetycznej, ale i zachęca do korzystania z nich w celu dążenia do uzyskania perfekcji ludzkiego ciała. Jednostka w wyniku świadomości istnienia dysonansu między wyglądem własnego ciała a kanonem promowanym w społeczeństwie jest narażona za sprawą mediów na przeżywanie skrajnych oraz co gorsza negatywnych emocji, które skutkują trudnościami tożsamościowymi oraz poważnymi zaburzeniami na tle psychicznym, a które w XXI dotyczą wszystkich grup wiekowych. Jak powszechnie bowiem wiadomo – ciało stanowi bardzo ważny komponent ludzkiej tożsamości (Wigłusz, 2017, s. 99–112).

Podobnie jak w przypadku kultu ciała, seksualizacja stanowi mocny filar, na podstawie którego jednostki dokonują identyfikacji własnej tożsamości. Co więcej, globalne zmiany zachodzące w XXI wieku sprawiły, że tematy związane z cielesnością, otoczone wcześniej w społeczeństwie tabu, stały się znormalizowane i stanowią temat szczególnie żywych dyskusji, co ma charakter rozwojowy, lecz wciąż budzący wiele kontrowersji, szczególnie wśród pokoleń starszych. Zjawisko seksualizacji w wielu ujęciach traktowane jest jako forma przemocy symbolicznej, gdyż za jego sprawą pojawia się pewnego rodzaju presja, narzucająca ściśle określone wzorce postrzegania oraz poszukiwania własnej seksualności, a jest to mimo wszystko aspekt bardzo intymny, wymagający od człowieka odpowiedniej gotowości (Nowak, 2002, s. 209–212).

Idealnym zwieńczeniem powyższej refleksji są słowa Zygmunta Baumana (2001): „w świecie, gdzie nietrwałe rzeczy są materiałem budowanym z nietrwałych tożsamości, trzeba wciąż mieć się na baczności, ale przede wszystkim trzeba strzec swojej elastyczności, pilnować tempa przystosowania się do wzorów z zewnątrz, jakie obowiązują w świecie” (s. 16). Myśl ta jest wymownym potwierdzeniem specyfiki realiów, w jakich dane jest konstruować ludziom swoją tożsamość; nie są to z pewnością warunki, które nie narażałyby jednostek na kryzysy oraz pozorne pułapki. Człowiek, próbując zachować swoją autentyczność, jakby nieustannie dźwiga ryzyko zagubienia, nie podejmując tak licznych prób eksploracji siebie, niejako skazany jest z góry na porażkę lub trwający kryzys, który mimo potencjału rozwojowego równie często jest doświadczeniem trudnym.

Dynamiczne przemiany społeczno-kulturowe we współczesnej rzeczywistości zmiany odgrywają znaczącą rolę w procesie konstruowania tożsamości, gdyż doty-

czą niemalże wszystkich stref ludzkiego funkcjonowania. Zmiany współczesnego świata o zasięgu globalnym rezonują i niejako oczekują aktywnej reakcji ze strony wszystkich uczestników społeczeństwa, aby ci nie zostali zdegradowani. Zmiany zachodzące w systemach społecznych oraz wymiarach kulturowych są wyraźnymi pochodnymi procesów globalizacji, z których za najważniejszy czynnik uważa się postęp technologiczny i proces wzajemnego przenikania się obcujących ze sobą kultur, w wyniku których między innymi zmieniły się standardy funkcjonowania jednostki w sferze rodzinnej, zawodowej, edukacyjnej i mentalnej.

Pewną częścią ludzkiego życia, jak i całego otaczającego świata, jest szeroko pojęta zmiana, jednak w paradygmacie globalnych transformacji stanowi ona układ binarnych skrajności i z tego powodu budzi negatywne uczucia i emocje wobec prób określenia przez człowieka własnej tożsamości i miejsca w świecie. Ambiwalencja i niepewność pomimo powiązania z płynnością dla wielu jednostek stanowi podłoże wyzwań związanych z komplikacjami zarówno na tle kondycji psychicznej, jak i fizycznej (Cybał-Michalska, 2018, s. 203).

Pozostaje zatem podjąć refleksję nad zagadnieniem, jak proces poszukiwań tożsamości we współczesnym świecie zmiany wpływa na kondycję człowieka. Brak poczucia stabilizacji poglądów i wartości u jednostek oraz wyraźne orientacje konsumpcyjno-hedonistyczne ujawniają, zdaniem Ericha Fromma, ich charakter „marketingowy”, proporcjonalny do zmian rynkowych (Fromm, 2000, s. 97). W obliczu orientacji konsumpcjonistycznych oraz hedonistycznych, które charakteryzuje częsta zmienność i konieczność zaspokajania tak zwanych pseudopotrzeb, preferencji wynikających ze społecznych trendów, trudno mówić o trwałych wyborach tożsamościowych jednostek. Brak stałości wyborów tożsamościowych istotnie wpływa na dobrostan psychiczny, a za tym także na poziom odczuwania satysfakcji życiowej.

Jak zauważył Zbyszko Melosik, rzeczywistość o silnej orientacji konsumpcyjnej i hedonistycznej stwarza nie tylko trudne warunki kształtowania tożsamości, ale także skłania do odczuwania pewnego rodzaju pustki i niemożności faktycznego zaspokojenia potrzeb, zwanego przez autora „konsumpcyjnym niepokojem”, który charakteryzuje nieustannie powracająca refleksja określana kategorią „nie-dopełnienia i zużycia”. Towarzysząca człowiekowi refleksja ta sprawia, że żyje w ciągłym napięciu i niepokoju (Melosik, 2012, s. 32).

Zbliżone socjologiczne zjawisko – „jaźni odwróconej” – zaobserwował Charles Cooley. Zakłada ono, iż współczesny człowiek funkcjonuje ze świadomością podlegania nieustannej ocenie społecznej, co również projektuje wiele z jego działań i pozornie wyznawanych wartości. Przez to trudno mówić o autentyczności, między innymi właśnie w kontekście kształtowania tożsamości. Człowiek

znajdujący się pod wpływem presji społecznej traci swoją autentyczność oraz zdolność do samostanowienia (Cooley, 1902, za: Bogunia-Borowska i Śleboda, 2003, s. 268–269).

Piętnem współczesności są założenia, iż wywiera ona negatywny wpływ na kondycję człowieka, jest źródłem dezorientacji, lęku egzystencjonalnego, który w skrajnie trudnych przypadkach określany jest także mianem „mentalnego analfabetyzmu”. I choć współczesny świat jest źródłem wielu szans i możliwości rozwojowych, postępowanie ludzi w XXI wieku, w społeczeństwie informacyjnym, ukazało wyraźną zmianę ogólnie pojętej mentalności człowieka, która związana jest z brakiem umiejętności funkcjonowania w myśl zasad i metod ogólnej kultury poznawczej, która wspomaga poznawanie i samodzielne myślenie. Elementami składowymi tej kultury jest między innymi krytyczny stosunek do posiadanej wiedzy, postrzeganie spraw w szerokim kontekście czy przewidywanie możliwych do zaistnienia konsekwencji (Chrost, 2018, s. 60–62).

Podsumowanie

Zglobalizowany świat oraz jego znaczący dynamizm stał się podłożem wielu kryzysów tożsamościowych. Dokonując zatem próby bardzo ogólnego ujęcia tożsamości współczesnych ludzi, podążając za myślą Melosika, uznać można ją za „upozorowaną”, gdyż konstruowana jest pod silnym naporem sfragmentaryzowanej oraz mocno zdecentralizowanej reprezentacji rzeczywistości, nie tyle opartej na faktach, ile na przekazie medialnym, który bardzo często jest uproszony lub zmanipulowany na potrzeby wywarcia konkretnych wrażeń na jego odbiorcach. Tożsamość współczesnych ludzi wykazuje także charakter konsumpcyjny, który Melosik określił jako tożsamość typu „hipermarket”, która bazuje na podejmowaniu wielokrotnych wyborów z puli – wydawać by się mogło – niekończących się alternatyw (Melosik, 2000). W niniejszym ujęciu trudno mówić o takich cechach tożsamości jak stałość, gdyż realia konsumenckie, będące między innymi konsekwencją globalnych zmian, bazują na zmiennych trendach, panującej modzie, która podobnie jak konstrukt tożsamości – zależne są od wielu czynników, spośród których za kluczowy uznaje się wpływ społeczny. Tożsamość w dzisiejszym świecie można zatem porównać w metaforyczny sposób do wielobarwnej mozaiki, która składa się z mniej lub bardziej intencjonalnych wyborów wynikających z pragnień, socjologicznych wpływów, panujących w danej chwili norm i zasad społecznych, a także ogólnopojętej rzeczywistości, jaką tworzy współczesny świat i zachodzące w nim nieustannie zmiany.

Bibliografia

- Anioł, W. (1989). *Geneza i rozwój procesu globalizacji*. Centralny Ośrodek Metodyczny Studiów Nauk Politycznych.
- Bauman, Z. (2000). *Globalizacja. I co z tego dla ludzi wynika* (tłum. E. Klekot). Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Bauman, Z. (2001). Tożsamość – jaka była, jest i po co? W: Aldona Jawłowska (red.), *Wokół problemów tożsamości* (s. 18–25). Wydawnictwo LTW.
- Bauman, Z. (2006). *Płynna nowoczesność* (tłum. T. Kunz). Wydawnictwo Literackie.
- Białek-Szwed, O. (2019). Przemiany społeczno-kulturowe XXI wieku a poczucie braku stabilizacji – perspektywa medioznawcza. *Perspektywy Kultury*, 24(1), 129–138. <https://doi.org/10.35765/pk.2019.2401.09>
- Bogunia-Borowska, M., Śleboda, M. (2003). *Globalizacja i konsumpcja. Dwa dylematy współczesności*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- Brzezińska, A. (2000). *Spółeczna psychologia rozwój*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Brzezińska, A. (2017). *Tożsamość u progu dorosłości. Wizerunek uczniów szkół ponadgimnazjalnych*. Wydawnictwo Wydziału Nauk Społecznych UAM.
- Chrost, M. (2018). Refleksyjność wyzwaniem współczesnego świata. *Studia Paedagogica Ignatiana*, 21(4), 55–66. <https://doi.org/10.12775/SPI.2018.4.003>
- Cybal-Michalska, A. (2006). *Tożsamość młodzieży w perspektywie globalnego świata. Studium socjopedagogiczne*. Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Cybal-Michalska, A. (2018). Orientacje społeczeństwa na globalną zmianę jako główna oś narracji w rozważaniach nad młodzieżą. W: A. Cybal-Michalska, B. Kanclerz, L. Myszk-Strychalska, P. Peret-Drażewska (red.), *Młodzież we współczesnej rzeczywistości społeczno-kulturowej* (s. 203–210). Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Doniec, R. (2013). Rodzina polska w XXI wieku – przemiany i kondycja. Próba syntezy. *Pedagogika Społeczna*, 50(4), 45–73.
- Drela, K., Kiernożycka-Sobejko, A. (2009). *Ekonomizacja rynku pracy w XXI wieku*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Durkheim, É. (1990). *Elementarne formy życia religijnego. System totemiczny w Australii* (tłum. A. Zadrożyńska). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Erikson, E.H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. Faber & Faber.
- Fromm, E. (2000). *O sztuce istnienia* (tłum. R. Saciuk). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Giddens, A. (2004). *Socjologia* (tłum. A. Szulżycka). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Giddens, A. (2008). *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności* (tłum. A. Szulżycka). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Halawa, M., Wróbel, P. (2008). *Bauman o popkulturze. Wypisy*. Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Jarymowicz, M., Szustrowa, T. (1980). Poczucie własnej tożsamości – źródła, funkcje regulacyjne. W: J. Reykowski (red.), *Osobowość a społeczne zachowanie się ludzi* (s. 439–473). Wydawnictwo Książka i Wiedza.
- Jawłowska, A. (2001). *Wokół problemów tożsamości*. Wydawnictwo LTW.
- Kapała, M. (2017). *Duchowość jako niedoceniony aspekt psyche. Propozycja nowego ujęcia duchowości w psychologii – kategoria wrażliwości duchowej*. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio J*, 30(1), 7–37.

- Kielar-Turska, M. (2000). Rozwój człowieka w pełnym cyklu życia. W: J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki* (t. 1, s. 285–332). Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Kozielecki, J. (1986). *Psychologiczna teoria samowiedzy*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kwak, A. (2005). *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Locke, J. (1955). *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego* (tłum. B.J. Gawecki). Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Marcia, J.E. (1980). Identity in adolescence. W: J. Adelson (red.), *Handbook of adolescent psychology* (s. 159–187). Wiley.
- McAdams, D.P. (2001). The psychology of life stories. *Review of General Psychology*, 5(2), 100–122. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.2.100>
- Melosik, Z. (2000). Kultura instant – paradoksy pop-tożsamości. W: M. Cyłkowska-Nowak (red.), *Edukacja. Społeczne konstruowanie idei i rzeczywistości* (s. 372–385). Wydawnictwo Wolumin.
- Melosik, Z. (2012). Mass media, tożsamość i rekonstrukcje kultury współczesnej. W: W. Skrzydlewski, S. Dylak (red.), *Media – Edukacja – Kultura. W stronę edukacji medialnej* (s. 31–49). Polskie Towarzystwo Technologii i Mediów Edukacyjnych.
- Morbitzer, J. (2007). *Edukacja wspierana komputerowo a humanistyczne wartości pedagogiki*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie.
- Nieciński, N. (2007). Konsumpcjonizm i kultura masowa. Krytyczna refleksja. *Problemy Polityki Społecznej*, 10, 81–88.
- Nikitorowicz, J. (2001). *Pogranicza, tożsamość, edukacja międzykulturowa*. Wydawnictwo Trans Humana.
- Nobis, A. (2014). *Studia globalne. Wprowadzenie*. Wydawnictwo Chronicon.
- Nowak, K. (2002). Dzieci i młodzież w obliczu procesu seksualizacji. *Zeszyty Naukowe WSG: Edukacja – Rodzina – Społeczeństwo*, 40(7), 205–221.
- Piotrowski, P. (2019). *Modele polityki rodzinnej w Polsce w latach 1989–2014. Studium politologiczne* [rozprawa doktorska przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Janusza Fałowskiego]. Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. <https://repozytorium.uafm.edu.pl/server/api/core/bitstreams/816f4aae-64f2-42be-807b-877a7ffe74ce/content>
- Porębski, A. (2012). Różnorodność kulturowa i wzajemne zrozumienie kultur. W: P. Trzepacz (red.), *Zrównoważony rozwój – wyzwania globalne. Podręcznik dla uczestników studiów doktoranckich* (s. 293–308). Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture*. SAGE Publications.
- Rybiński, K. (2007). *Globalizacja w trzech odsłonach*. Wydawnictwo Difin.
- Staniszkis, J. (2003). *Władza globalizacji*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Szczukiewicz, P. (1998). *Rozwój psychospołeczny a tożsamość*. Wydawnictwo UMCS.
- Sztompka, P. (2002) *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Wydawnictwo Znak.
- Szyska, M. (2018). Małżeństwo, rodzina, ojcostwo – tendencje przemian. *Roczniki Nauk Społecznych*, 10(46(2), 7–27.
- Wiglus, M. (2017). Wpływ mediów na kształtowanie współczesnego kanonu piękna. W: B. Czuba, I. Dudzik (red.), *Edukacja, sztuka, etyka w kontekście filozofii Platona – od teorii do praktyki* (s. 99–119). Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza.
- Wojewoda, M. (2014). Aspekty globalizacji w ujęciu Baumana na tle polskich dyskusji. W: T. Czakon, D. Ślęczek-Czakon (red.), *Współczesna filozofia społeczna w Polsce. Wybrane problemy* (s. 287–313). „Śląsk”.

